

Nyugtalan idő, nyugodt nevelés.

— Rádió-előadás a közművelődési sorozatban, 1938 szept. 4. —

1. Bárki hallja is, amit mondani kezdek, bizonyosan egyetért velem abban, hogy mostani éveink tele vannak sokféle nyugtalansággal s ez nem hogy enyhülne, egyre fokozódik. Ma az emberek nagy része nem tud bizakodva nézni a jövőbe, nemzetet pedig egyet sem látunk fenyegető veszedelem nélkül.

Erről sokan úgy beszélnek, mintha az élet soha ilyen nehéz nem lett volna. Alig gondolunk a múltra, holott egyéni gondokban bőséges részünk volt régebben, a háború előtt is magunknak, még azelőtt elődeinknek — s tudjuk: örök emberi sors, hogy töprengés és vergődés, veszedelmek és veszteségek nélkül senki sem élheti le az életét. Aki mást állít, nem jár eléggé kinyitott szemmel és vége előtt dicséri a napot. — Tudjuk azt is, hogy a nemzetek sorsa is nagy ingadozások között halad örökké; a magyarság ezer év óta sokszor látta életét nagy veszedelemben és sokszor szenvedett el súlyos időket. A mai állapotot tehát csak az vélheti egészen rendkívülinek, aki a történelmet nem ismeri s gyermekkorra csendjében a vihar távoli jeleit, a mélységből fenyegető hangokat, nemzetek harcait és készülődését nem vette észre. Nyugtalanásra ok mindig volt. Igaz azonban, hogy most különösen sok van. Igaz az is, hogy az ember a maga korának bajait érzi s a múltnak bajaival nem vígasztalódik.

Ma a nyugtalanság azért is nagyobb, mert ma már sokkal többen érzik meg nemcsak hol egyik, hol másik bajt, hanem a bajok távolibb kapcsolatait is. Ma sem mindenki egyaránt. Vannak elegendően, akiket csupán magók sorsa nyugtalanít. De nem az ilyen önzők a legnagyobb nyugtalanság. A mai élet terhe különösen azokat nyomja, akiknek nem saját személyök a legfontosabb, hanem gyermekeik és nemzetök; akik felismerték, hogy az egyesek életét a nemzet sorsa határozza meg, a nemzet sorsát pedig igen nagy részben tagjainak egyéni minősége. Az ilyen emberek nem csak a jelen súlyát érzik, hanem a jelent a jövő gondja teszi nekik nyomasztóvá; ezek felelősséget éreznek utódaik és az egész nemzet sorsáért, tehát nem csupán sóhajtoznak, nem panaszkodnak, hanem egyengetni is igyekeznek a jobbnak, a kedvező változásnak az útját.

2. A jobb: nem a gondtalan és bajtalan élet. Ha kívánná is ezt az ember magának, gyermekeinek, nemzetének, tudja, hogy lehetetlent kívánná. A jobb, amit kívánunk mindig: szabadulás attól, amit éppen a legnagyobb rossznak érzünk. Ma a legnagyobb rossz: a bizonytalanság a jövő felől, nyugtalanság kiszolgáltatott voltunk miatt. Ma azt szeretnők, hogy ebben legyen változás, e tekintetben érjük el, amit elérhetünk:

á mainál nagyobb nyugalmat ; legyen az élet csendesebb és álljon az életünk rendjéből több önmagunkon.

Mit tehetünk ezért, egyenként, lehet-e a kedvező változás útját egyengetnünk? Nem az u. n. nagy politika oldaláról nézzük meg ezt a kérdést, hanem a magunk, egyszerű kisemberek szempontjából.

Közöttünk aszerint enyhébb vagy súlyosabb a nyugtalanság, hogy ki hogyan tudja hordozni saját életének egyéni terheit és elviselni a korszak egyetemes gyötrelmeit, ki mennyire tudja megnyugtatóan irányítani élete folyását és teljesíteni a reá váró kötelességeket. Nem arról van tehát szó, hogy terfünk ne legyen, hanem hogy bírjuk, ami reánk nehezedik ; nem arról, hogy ne függjünk semmitől, hanem hogy a hatalmunkban nem levő viszonyok között is lehetően magunk útján járhatunk és a magunk hivatását betölthessük. Az egyetemes nyugtalanság hirtelen megszűnésén nem ábrándozhatunk. A jobbnak, a kedvező változásnak csak lassan-lassan lehet elkövetkeznie, mert annak benső feltételei vannak ; e feltételek tehát egyenként bennünk kell, hogy kialakuljanak. Az óhajtott nyugalom : a benső nyugalom, hogy állandóan küzdenünk lehessen ; lelki egyensúlyra van szükségünk, hogy csapásokat el tudjunk hárítani vagy el tudjunk szenvedni s a munkát újra meg újra előlről kezdeni képesek legyünk. Sem benső nyugalom, sem lelki egyensúly nem lehet másban, csak akiben kialakult fejlődése rendjén a lelki erő, vagyis aki felkészült az életre. Ez, a felkészülés a mai életre, ez a helyzet javulásának feltétele. Ezt kell tehát minél teljesebbé tennünk.

Mostanában azonban ennek a felkészülésnek mintha nem tulajdonítanának elegendő fontosságot. Sokszor halljuk gyenge, élehetetlen emberről, még hitványról is : „nem tehet róla, hogy olyan ; olyannak született.“ Csakugyan, abban, hogy milyenné váltunk, a születésen, öröklésen kívül életünk körülményeinek is nagy része van. Sokszor halljuk azt is, hogy minek a hosszadalmas készülgetés ; nem ez dönt, az élet, a tanító mester, a körülmények majd kifejlesztik mindenkiben, amire szüksége van. A körülmények hatása valóban mérhetetlen ; megerősítheti a gyengét és elsorvaszthatja az erők csíráit, módot adhat rejtett képességek váratlan kipattanására, gyáva embert vakmerővé tehet, de visszaszoríthat értékes tulajdonságokat, finomabb érzésű embereket bátortalanná tehet. Ezért a körülmények hatását nem lehet szabadjára hagyni, hanem gondoskodnunk kell arról, hogy mindenki erőssé fejlődjék, amennyire csak lehet. Ez a gondoskodás a nevelés rendeltetése.

3. A nevelés arra való, hogy beleavatkozzék az ember alakulásába, a különféle esetleges hatásokat felhasználja, a kifejlődést, megerősödést elősegítse és irányítsa a felkészülést az életre. Ezt az örök rendeltetését a nevelés mindig asszerint teljesíti, hogy mikor mire van szükség a jobb jövő érdekében, miféle tulajdonságok kifejlesztése kívánja a legnagyobb gondot, melyeknek a fejlődését gátolják az adott körülmények. A nevelés a fokozatos javulást azzal segíti elő, hogy segít megtartani a felnőttek tulajdonságai közül, ami értékes és iparkodik kialakítani, ami hiányzik vagy fogyatékos.

A nyugtalanság mai korszakában az egyetemes nyugtalanság enyhülését az egyesek benső nyugalmának fokozódásától, lelki egyensúlyá-

tól reméljük; ebben látjuk ma a legnagyobb hiányt s ezért ez jelöli ki a nevelés közvetlen feladatát is. Erős lelkű új nemzedéket kívánunk olyan embereket, akiket nem ver le, nem bátortalanít el a mostani élet mert felkészültek erre az életre, megtanulták, hogy „a világ így megyen“ s az életet emberhez illően, józanul nézik: olyannak veszik, amilyen és olyanná igyekeznek alakítani, amilyennek látni szeretnék. A mai nyugtalanságban csak az állhat meg, maga számára a megnyugvás útjára az találhat reá, aki „Fortuna szekerén okosan ül“, azaz nem felejtí el soha, hogy egyént és nemzetet mi minden fenyeget, de nem megy el érzéketlenül az élet neki nyíló örömei mellett.

A nevelésnek ma az a feladata, hogy kifejlessze a bátorságot az élethez, a képességet a most szükséges munkára s beleoltsa az új nemzedékbe a bizalmat is a maga ereje és a munka sikere iránt. Ha azonban ez így van, akkor észre kell vennünk azt is, hogy e feladatot csak nyugodt nevelés oldhatja meg; olyan nevelők, akikben mindezek a tulajdonságok megvannak, a munkájokban is érvényesülnek és a nyugtalanságon úrrá lenni képesek.

4. Ezért tartom a jövőre nézve veszedelmesnek, s ezt jó egyszer egyenesen kimondani, hogy a nevelés ma nem folyik nyugodtan. Nem is folyhatik úgy, mert amikor a nyugtalanság általános, ettől egyetlen munkatér nem lehet mentes. A közviszonyokból nem szakadhat ki egyetlen tevékenység sem; a nevelés legkevésbé. Az élet hatása nemcsak a növendékeket alakítja folytonosan, hanem a felnőtteket is: egytől-egyig részesei a korszak mindenkit átjáró hatásainak. Ha pedig a nevelők is a korszak bélyegét hordozzák, miként lehesen nyugodt a nevelés?!

S hogy a nevelők is nyugtalanok, azt nem is kell igazolnom bővebben, elég rámutatnom a nevelés két főalakjára, a családi és az iskolai nevelésre. A családi nevelés olyan, amilyen a családi élet, ez pedig felettébb sokszor felbomlott vagy zilált, a gyermek számára nem életető levegő. És a jövő nemzedék lelki nyugalma szempontjából nem kisebb a baj ott, ahol nincs ugyan hiány szeretetben, nem zavarja az életet erkölcsi fogyatékoság, de a gyermekkel foglalkozást meggátolja vagy rendszertelenné, izgatottá teszi a szülők sokféle okú izgalma, a közélet mostani zavarai, kíméletlenségei s ezek következtében éppen a család sorsának bizonytalansága. A családi nevelés soha sem volt általában magas fokon, de most a szülőknek különösen nagy része nem tudja gyermeke fejlődését a benső nyugalom, a lelki egyensúly irányában kormányozni, mert ez a mai világ a családi élet bensőségének, a szülők tekintélyének, a gyermekek egyenletes fejlődésének halálos ellensége. — Az iskola pedig a tanítóktól, tehát a magánéletben ugyanígy gyötrődő emberektől kívánná mások gyermekeinek egyenletes, nyugodt nevelését! Mindig nehéz volt ez olyanoknak, akiket az élet napról-napra kemény próbára tesz, egyiket anyagi nehézségekkel, másikat szülői aggodalmakkal, a harmadikat azzal, hogy magánosságában csonkának érzi az életét, a negyediket, ezrediket mások előtt ismeretlen, neki azonban alig bírható lelki terhekkal. Most sokkal több az ilyen eset, mint eddig. És valamennyi iskolai nevelőt nyugtalaná teszi a ma különösen sok ellentétes követelmény és követelőzés, amellyel a szülők eléjük állanak;

a tömérdek akadály, amelyet növendékeik hazulról, az utcáról, szórakozásaikból felszednek és nem mindig öntudatlanul állítanak a tanító jószándékának útjába. Nemcsak az egyes nevelők, hanem egész intézetek szenvednek közönségök gyakran meg nem érdemelt bizalmatlansága miatt. És látnunk kell azt is, hogy egész iskolafajok sőt az egész közoktatási szervezet emberei válnak szinte bizalmatlanná a saját munkájuk értéke iránt. Az ilyen nyugtalan időben az iskolák szervezetét is folytonosan módosítják, mert az intézők szeretnék megtalálni a legjobb alakot. Jóformán lehetetlen ilyenkor higgadlan irányítani az intézményeket, megvédeni kapkodó változtatásoktól a szervezetet vagy a tanulmányi rendet. Az is növeli a nevelők nyugtalanságát, ha megértés nélküli mozdulatlanság, jelentéktelen apróságok hangsúlyozása a nevelés lényegét veszélyezteti.

5. Nem, a nevelés terén valóban nincsen nyugalom. Ez a nyugtalanság most természetes. Ebből azonban nem a belenyugvás következik, hanem az ellenkezője: minél általánosabb a nyugtalanság, annál nagyobb erővel kell igyekeznünk arra, hogy a nevelés nyugalomát visszaállítsuk.

E tételben első pillantásra kétségtelen a benső ellenmondás. A nyomasztó, izgató, békét nem engedő forrongásban a mindezt átélők egyik csoportja, a nevelők, hogyan éljenek és dolgozzanak úgy, mintha a mindenki életét és munkáját nehezítő körülmények őket nem érintenék?! A tételt nem is így kell érteni, mert ez a kívánság lehetetlenség; de amit mondok, az ennél jóval több.

A nevelésnek éppen azért kell nyugodtnak lennie, mert az idő nyugtalan; a nevelőknek nem is szabad úgy tenniük, mintha semmi baj sem volna, hanem éppen nekik kell minden bajt, növendékeik egyéni bajait és nemzet mindenkit fenyegető veszedelmeit is legélesebben látni ok és legmélyebben átérezniük. Csak akkor állhatnak gyermekeik vagy növendékeik előtt, a hatások keresztútján szilárdan, segítésre, útmutatásra készen. Ha még olyan nehéz is teljesülnie, ki nem kerülhetően áll előttünk az a követelmény: minél nyugtalanabb, kapkodóbb valamely korszak közszelleme, a nevelés embereinek tevékenysége annál nyugodtabb, egyenletesebb, céltudatosabb tartozik lenni.

Ez a követelmény próbára teszi minden egyes nevelő lelki erejét. Lehet, hogy van is, aki e kívánságot túlzottnak és jogtalanak érzi. Az gondoljon arra, hogy minden hivatásnak van olyan mozzanata, amely másokénál nagyobb lelki erőt kíván bizonyos esetekben. Ha pl. tűz üt ki, elvesztheti a fejét mindenki, csak a tűzoltóság nem; minél erősebb valamely járvány, az orvosok annál kevésbé törődhetnek csak önmaguk védelmével; hitetlen sokaság körében van a legnagyobb szükség arra, hogy a lekipásztor türelmesen és bizakodóan a maga életével igazolja hitének megtartó erejét. Ugyanez az, amit a nevelőktől kívánunk: minél ziláltabb az élet, minél inkább csak a jelennel és a közvetlen jövővel törődnek az emberek és ezért minél nehezebben tud eligazodni az új nemzedék a tömérdek, ellentétes és összekuszálódó hatás között, a nevelők annál tudatosabban és elszántabban dolgozzanak a távolabbi jövőért, a nevelés annál határozottabban igyekezzék erősíteni a becsü-

letes törekvést a kiigazodásra és fejleszteni azokat a tulajdonságokat, amelyek a kibontakozásra segíthetnek.

6. Ennek így kell lennie, mert ha a nevelés nem nyugodt, akkor nincs középpontja a növendék napról-napra alakuló életének. — S ugyan mi lesz abból, ha a csupa bizonytalanságot látó mai ifjúság áll majd önkéntelen példaként az akkori ifjúság előtt, ha ez neveli majd felnőtt korában az utána következőket?! A látomás nem örvendetes: Akkor a mai köznyugtalanság tovább terjed az újabb nemzedékekre is, évről-évre több emberre. Terjed és egyttal mélyül, mert egyre kevesebb ellenállásra talál. A mai 60—50 évesek még nyugodt, a mainál mindenestre lényegesen nyugodtabb korban nőttek fel, ezek nevelői még a magyarság felfelé haladó korszakának szellemében éltek. A 40—25 éveseken már sokféle nyoma van a fejlődés közben átélt zavaros éveknél, de még ezek nevelői is jórészt a nyugodtabb idők neveltjei voltak. A mostani ifjak és gyermekek azonban már általában nem igen élvezhetik az otthon csendjét és békés hangulatát sem; aránylag kevesen részesülnek az egyenletes nevelés, szilárdabb irányítás, higgadt példaadás benső biztonságot teremtő hatásában. Egyre kevesebben lesznek, akiket nevelésük képessé tehet arra, hogy zavaros benyomások tömegében eligazodjanak s váratlan és újszerű helyzetekben is kialakult mértékkel foglaljanak állást. Milyen példaképek, milyen nevelők válhatnak ezekből?! Akik így nőnek fel, azokban magokban sem fejlődhetnek ki semmi olyan tulajdonság, amely a jövőnek különbbé, nyugodtabbá alakulását remélhetővé tenné, — ilyen tulajdonságokat a náluk fiatalabbakban sem fejleszthetnek.

Tudom, hogy erre valaki azt mondhatja: hiszen a mai növendékek nem is olyan nyugtalanok, mint a felnőttek; nemcsak a gyermekek, hanem a felserdültek sem látják a mi izgalmaink és gyötrelmeink okát, nem is értik szüleik aggodalmait; nincs hát semmi baj. Erre azt kell felelnünk: akkor a baj még nagyobb. A jobb jövőért nem tudhatnak majd dolgozni olyanok, akik a jelen kérdéseivel nem törődnek, azokat megérteni nem igyekeznek vagy nem képesek; azok sem, akik vakon bíznak jelszavak csodatevő erejében; még kevésbbé, akik mindent cs k egyéni kényelmök vagy érdekök, sokszor élvezeteik szempontjából akarnak tekinteni.

Ha sokan vannak a legifjabbak között ilyenek — és aligha tagadhatjuk, — az is azt mutatja, hogy a nevelés ma nem az, aminek lennie kellene: nem tudja megértetni a nemzet életének mai szakaszát, nem tudja felismertetni a mindenkire váró tennivalókat, nem tudja kifejleszteni és megerősíteni a jövőre irányuló céltudatos munkának szándékát és irányelveit, azaz érületi és értelmi feltételeit. A nevelés nyugalmán nem azt értjük, hogy közömbös legyen és közömbössé tegyen a mai nyugtalanság és annak okai iránt; éppen ellenkezően: el sem tűrheti a közömbösséget; kötelessége, hogy tegye tudatossá az új nemzedékben a mai életet és a mai helyzetet, az ebből a mostani ifjúságra következő feladatokat. Már láttuk: mit jelent az, ha az ifjúság nincs tisztában a közélet nagy kérdéseivel. A háború úgy szakadt az akkoriakra, hogy utólag is alig tudták az okait felfogni; 1918 és 1919 ese-

ményei is teljesen készületlenül találták éppen a legtöbb iskolázásban részesülteket. A legutóbbi évtizedek nevelése a jelenről tájékoztatott legkevésbé. Most ezt a mulasztást szenvedjük. A mai nevelés annál inkább felelős azért, hogy a holnapi felnőttek saját sorsokért és a nemzetért való egyéni felelősséget átérezzék.

7. A nevelés felelősségét azonban nem elég így általánosságban hangoztatnunk. A nevelés nem valami személytelen folyamat, hanem egyes emberek munkája, érte tehát a nevelők felelősek. Ez a felelősség egyenként terhel mindenkit, aki magára vállalta azt a kötelezettséget, hogy mások fejlődését irányítja.

Példaként újra a családot és az iskolát említem, a szülőket és tanítókat. A családban és az iskolában kell nyugalomnak lennie, hogy a nevelés nyugodt lehessen. E nyugalom biztosítását ne várjuk, nem is remélhetjük mástól, sem ifi-féle hatóságtól vagy fordulattól, csak önmagunktól. Valahányan szülők- és tanítók vagy szülők is, tanítók is vagyunk, rajtunk fordul meg, hogy a mi gyermekeink, a mi növendékeink hogyan készülnek fel a rájuk váró életre. Önmagunktól kell megkövetelnünk a belső nyugalmat, mert enélkül nem lehet feladatainkat megértenünk, ide-oda hullámzó mozgalmakban megállanunk s akkor nem lehet benső nyugalom a mellettünk növekvőben sem. Nem maradhat meg, ha nyugodtnak születtek is, nem állhat helyre, ha a képességek erre megválna is. Magunkban kell a lelki erőre vigyáznunk, ezt gyakorolnunk, mindenáron megtartanunk, mert a növendék lelki ereje csak a nevelő erejéből táplálkozhatik.

E kötelességünk alól nem menthetjük fel magunkat azzal, hogy hiában a mi törekvésünk, ha családuk többi tagja nyugtalan, vagy ha az iskolai testületben sokféle ember sokféle felfogással egymás hatását lerontja. A jobb jövőnek nem az a feltétele, hogy az új nemzedék csak egyféle hatást kapjon, hanem azt, hogy legyen valaki, aki őt a sokféleségben eligazítja. A nevelésre nem lenne szükség, ha a legegyszerűbb élet is bonyodalmas nem volna; nem lenne a nyugalom a nevelésnek egyik követelménye, ha a tájékozódás bizonytalansága az ember lelki fejlődésével együtt nem járna a legnyugodtabb időben is. És ha közvetlen környezetünkben más nem való arra, hogy példája és szava mint valami világító torony eligazítson, annál nagyobb szükség van ráink, akik ezt a hivatást felismertük.

A nevelő mindenki számára voltaképpen csak egyetlen ember. Még a családban, a legbensőbb együttélésben is bizonyos, hogy vagy az apa, vagy az anya adja meg a lelki alakulás irányát, ha a gyermek mindkettőt egyaránt szereti is; az iskolában csak a közömbös növendék nem áll különösen egyik tanítójának döntő hatása alatt, ha az iskola szelleme egyöntetű is. Ezért kötelessége mindenféle nevelőnek úgy élnie, magán úgy uralkodnia, hatásra aként törekednie, hogy ha ő az, akihez a gyermek vagy a tanítvány előbb önkénytelenül, majd tudatosan kapcsolódik, az ő személyében egybefonódjanak, megnyugtató összhangban egyesüljenek a külön-külön ellentétes hatások.

Nincs ebben semmi olyan követelmény, amit nevelő lelkületű

ember nem vállalhat és nem teljesíthet. A sokféle hatás között, a többi nevelő között, a mi hatásunk nem az egyoldalúsággal győz, nem azzal, hogy a másik embert leszóljuk, a másik álláspontot kisebbitjük vagy éppen gyalázzuk, hanem azzal, hogy a magunk nyugalmaival az eligazodást ösztönösen keresőt magunkhoz vonzzuk, bár ezen nem mesterkedünk; a magunk véleményének tisztaságával ennek helyességét bizonyítjuk, holott a másik felfogásban levő igazságot is elismerjük; az ingadozót nem kárhoztatjuk, hanem nyíltan mutatjuk meg, hogy magunk hogyan igazodtunk ki a nyugtalanító kétségek közül.

Kicsiny dolgokban és nagyokban, családtagok között és tanító testületekben nem az biztosítja a békét, az élet és ezzel a nevelés nyugalma, hogy egymást elhallgattatjuk vagy megfélemlítjük, hanem hogy mindnyájan őszintén keressük az együttműködés legjobb, legigazibb útját. Nyugtalan időben a nyugalom csak egymás megbecsüléséből nőhet ki, a közös feladat, közös érdek felismeréséből és hecsületes szolgálásából. Ezért a nevelés nyugalma még nem biztosítéka, ha a nevelőknek nincs okuk nyugtalanságra, az sem, ha az egyhivatású emberek mind egyetlen felfogással ítélik meg a dolgokat. A nyugalmat az biztosítja, ha minden egyes nevelő igyekszik saját nyugtalanságát leküzdni, bármi is annak az eredete, s ezzel a törekvéssel példát mutat fejlődőknek és nyugtalan felnőtteknek egyaránt.

8. A nyugtalan idő tehát önuralmat kíván a nevelőktől, a nevelés, az új nemzedék, a jövő érdekében. És ez a — mondjuk — hivatásszerű önuralom elsősorban magának a nevelőnek használ. Az a gondolat, hogy a kötelességemet csak úgy teljesíthetem, ha nyugtalanságomon erőt veszek, egy ideig fokozza ugyan a terhet, de azután megkönnyíti a hordozását. A szülőknél ez a tudat, hogy a gyermekök sorsa a lelki erején fordul meg s a lelki erőnek ők a forrásai: a szülői felelősség érzését fejleszti és saját erejüket fokozza. Az iskolai nevelőnek az a tisztánlátása, amely a nemzet életében reá váró feladatot felismertette vele, a maga egyéni életének terheit is könnyebbé teszi, nem mintha csökkentené azokat, hanem mert az erejét, a lelki erejét táplálja; hiszen az erő nemcsak ott érvényesül, ahol kifejlődött.

Ha a nevelőknek ez a két csoportja, a szülők és a tanítók, egyaránt igyekeznek a mai élettel járó nyugtalanságokat nem elhallgattatni, hanem leküzdni magokban annyira, hogy gyermekeik, növendékeik őket nyugodtagnak láthassák, rendre nyugodtabbá és bensőbbé válik a családok élete, egyenletesebbé, teljesebbé az iskolai munka. Ekkor több és jobb útmutatást kap az új nemzedék a mostani életben, s mindennél többet érő példát jövő küzdelmekre és megpróbáltatásokra.

Magokon uralkodni törekvő szülők és tanítók megértik egymás nehézségeit és segíteni iparkodnak egymásnak. A nyugtalan idő parancsa a család és az iskola között is megteremtheti a békét, ha ezt a parancsot megértjük és követjük.

Imre Sándor.